

Мельник Ірина

кандидат педагогічних наук, доцент,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Категорія готовності активно досліджується сьогодні у зв'язку з співвіднесенням її з процесом формування й становлення майбутніх спеціалістів для різних галузей професійної діяльності. Крім того, готовність як потенційний стан особистості професійно підготовленого спеціаліста досліджується в теоретичному і практично-орієнтованому напрямках. Поняття готовності стало з'являтися в науковій літературі на початку ХХ століття у зв'язку з потребою моделювання активності особистості в різних сферах життєдіяльності. В цей час науковці, насамперед, вчені-психологи (В. Томас, Ф. Знанецький, Г. Олпорт, Д. Кац, Г. Сміт та ін.) розглядали готовність як феномен соціально-ціннісної резистентності людини до зовнішніх і внутрішніх впливів оточуючого середовища в межах регуляції й саморегуляції поведінки людини. Згодом поняття готовності стало вводиться в теорію діяльності й розглядатися у зв'язку з емоційно-вольовим, інтелектуальним, морально-психологічним потенціалом особистості в майбутній професійній діяльності. Готовність стали визначати як показник саморегуляції й адаптації на різних етапах і рівнях протікання психічних процесів, які окреслюють поведінку особистості у площині фізіології, психіки, соціальної поведінки (М.І. Дьяченко, Л. А. Кандибович, А. Ф. Линенко та ін.) [1, с. 22-24].

У другій половині ХХ століття проблема готовності стала предметом розгляду у вітчизняній педагогічній науці і була представлена, насамперед, працями К. М. Дурай-Новакової, Г. С. Костюка, Н. В. Кузьміної, О. Г. Мороза, В. О. Сластьоніна, А. М. Щербакова та ін. М.І. Дьяченко та Л. А. Кандибович визначають готовність як вибіркову, прогнозовану активність особистості на етапі

її підготовки до діяльності; така активність виникає як результат визначення професійної мети на основі усвідомлених потреб і мотивів [1].

Вказаний спектр наукових підходів до категорії «готовність» дав змогу виділити кілька головних рівнів розгляду цієї категорії, а саме:

1) особистісно-діяльнісний, в межах якого готовність окреслюється як цілісний прояв усіх сторін особистості, за допомогою чого особистість може виконувати свої функції (в т. ч. професійні), представлений роботами М.І. Дьяченка, Л. А. Кандилович, І. А. Зимньої;

2) особистісний, на якому готовність розглядається як вияв індивідуально-вольових якостей особистості; ці якості визначаються характером майбутньої професійної діяльності, з одного боку, і впливають на специфіку майбутньої професійної діяльності – з іншого (А.Є. Голошток, Н. Н. Захаров, Є. А. Климов, В. Д. Симоненко, Л.І. Хатунцева);

3) функціональний, за яким готовність є психічним станом особистості і визначає потенційну активізацію психічних функцій під час майбутньої професійної діяльності (Р. В. Овчарова, А. К. Осницький, С. Н. Пряжников, Д.І.Узнадзе);

4) перетворювально-практичний, в межах якого готовність розуміється як категорія суб'єктності, що виникає внаслідок осмислення нового персонального досвіду під час формування професійної готовності (К. А. Абульханова-Славська, І.С. Годник, В.І. Лещинський).

Другою, підпорядкованою до першої категорією є «готовність до професійної діяльності», яка розглядається науковцями (Н. Кічук, Л. Кондрашова, А. Ліненко, О. Мороз, О. Пехота, В. Сластьонін, Г. Троцко та інші) як складне соціально-педагогічне явище, яке містить у собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості і систему професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, що забезпечують успішність реалізації професійно-педагогічних функцій. Водночас зазначимо, у наукових дослідженнях існують різні трактування поняття «готовності до педагогічної діяльності», що зумовлено розбіжністю наукових підходів та специфікою того виду діяльності, що був об'єктом наукового аналізу.

У психолого-педагогічній літературі зустрічаються поняття «підготовка» та «готовність». Тісний взаємозв'язок існує між поняттям «готовність до професійної педагогічної діяльності» та такими дефініціями, як «професійна підготовка», «професійна освіта», «компетентність». На наш погляд, найбільш точно співвідношення даних понять подано в опублікованих лекціях Ю. Сенька. Учений вважає, що результатом професійної підготовки є готовність випускника вищої педагогічної школи до педагогічної діяльності, а результатом професійної педагогічної освіти є професійна компетентність. На його думку, готовність до професійної діяльності як новоутворення майбутнього педагога є фундаментом його професійної компетентності. Тобто, і готовність, і компетентність — це рівні професійної педагогічної майстерності. Професійна педагогічна компетентність — своєрідна зона найближчого (або віддаленого) розвитку педагогічної готовності. Однак, автор підкреслює, що вони не знаходяться у відношенні наслідування: спочатку готовність, потім компетентність [3, с 68].

Отже, сутність і структура понять «готовність до професійно-педагогічної діяльності» і «професійно-педагогічна компетентність» свідчать про їх тісний взаємозв'язок. Готовність і компетентність є інтегральним багаторівневим особистісним новоутворенням, яке характеризує ступінь підготовленості до діяльності. Однак, слід зазначити, що найчастіше термін «готовність до діяльності» науковці пов'язують з процесом професійно-педагогічної підготовки, а компетентність розглядають як результат педагогічної освіти. Поняття «підготовка» і «освіта» близькі за своїм значенням, однак термін «підготовка» використовується, коли йдеться про підготовку до певних видів діяльності майбутнього педагога, тобто у більш вузькому значенні, а поняття «освіта» пов'язано з цілісним формуванням у майбутнього педагога певних знань, навичок і особистісних рис.

Аналіз проблеми формування готовності передбачає окреслення структури готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності.

Узагальнення досліджуваних матеріалів дає нам можливість визначити основні компоненти готовності до педагогічної діяльності. Передусім це мотиваційно-цільовий компонент, який виокремлюється практично всіма

авторами і передбачає професійні настанови, позитивне ставлення до професії, інтерес до неї, стійкі наміри присвятити себе педагогічній діяльності тощо. Наступний компонент визначимо як змістово-операційний, до якого належать система професійних знань, умінь і навичок, педагогічне мислення, професійне спрямування уваги, сприймання, пам'яті, дії й операції, необхідні для успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності. Обов'язковим компонентом готовності до професійно-педагогічної діяльності науковці визначають оцінний або оцінно-регулятивний (І. Вужина), оцінно-результативний (І. Гавриш) компонент, який включає самооцінку своєї професійної підготовленості і відповідності процесу розв'язання професійних завдань оптимальним педагогічним зразкам. Залежно від специфіки предмета дослідження автори до структури готовності включають також деякі інші компоненти: емоційно-вольовий, психофізіологічний (Л. Кондрашова Г Троцко), інтеграційний (О.Пехота), креативний (С. Литвиненко) тощо.

Професійно-педагогічна готовність до педагогічного спілкування допомагає молодому спеціалісту успішно виконувати свої обов'язки, правильно застосовувати знання, досвід, зберігати самоконтроль і знаходити своєчасно оптимальні рішення в складних непередбачених педагогічних ситуаціях.

Одним із чинників професійно-педагогічної готовності педагога є рівень його комунікативних умінь, до змісту яких входять уміння розуміти іншу людину, самовираження, уміння вступати в контакти, вести спілкування.

Аналіз наукових праць із проблеми готовності до професійно-педагогічної діяльності дозволяє розглядати означений феномен як педагогічний синтез і розкрити структуру готовності майбутнього вчителя початкових класів до педагогічного спілкування у наступних компонентах:

1) мотиваційний дає змогу виявити професійно значущу потребу вчителя в педагогічній діяльності та мотиви формування професійної компетенції й готовності до здійснення педагогічного спілкування

2) когнітивний компонент готовності вчителя до майбутньої професійної діяльності передбачає окреслений конкретний вияв готовності на рівні явища. Даний компонент включає комплекс знань про зміст навчання, зміст і структуру

педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, самооцінку рівня сформованості готовності до педагогічного спілкування;

3) діяльнісний компонент передбачає формування навичок та вмінь педагогічного спілкування, включає комплекс професійних знань педагога зі специфіки педагогічного спілкування, методики його здійснення.

Ми окреслюємо готовність до професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів до педагогічного спілкування як комплексне особистісне новоутворення, детерміноване специфікою педагогічної професії, педагогічного спілкування і вимогами до професійної кваліфікації вчителя, із внутрішньою структурою, зумовлене педагогічними умовами професійної підготовки в середовищі ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн.: Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
2. Линенко А. Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности / А. Ф. Линенко // Дис. ... док. пед. наук. – К., 1996. – 371 с.
3. Сенько Ю. В. Гуманитарные основы педагогического образования: курс лекций / Ю. В. Сенько. — М.: Издательский центр «Академия», 2000. — 240 с.
4. Троцко Г. В. Теоретичні питання формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя / Г. В. Троцко // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002: Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Ч.1. – Харків: ОВС, 2002. – С. 200–209.